

Regionalt miljøprogram for Agder 2019–2022

Fylkesmannen i Agder

Landbruksavdelingen

Regionalt miljøprogram for Agder 2019–2022

Innhold

1.0	Innledning.....	4
2.0	Rammer og føringer	4
3.0	Organisering og prosess	4
4.0	Utfordringer og mål.....	5
5.0	Prioritering og utvelgning av områder – kulturlandskap	6
5.1	Kriterier og prosess for utvelgelse av verdifulle jordbrukslandskap i innmark.....	6
5.2	Utvelgelse av verdifulle jordbrukslandskap i utmark.....	7
6.0	Prioritering av områder – forurensning	7
7.0	Regionale miljøtiltak i Agder	8
7.1	Kulturlandskap.....	8
7.1.1	Drift av bratt areal	9
7.1.2	Drift av beitelag	9
7.1.3	Beiting av verdifulle jordbrukslandskap i innmark.....	9
7.1.4	Beiting av verdifulle jordbrukslandskap i utmark.....	10
7.1.5	Slått av verdifulle jordbrukslandskap	11
7.2	Biologisk mangfold	11
7.2.1	Slått av slåttefyr og slåttemark.....	11
7.2.2	Beiting av kystlynghei	11
7.2.3	Brenning av kystlynghei.....	12
7.2.4	Skjøtsel av trua naturtyper	12
7.2.5	Skjøtsel av styvingstrær	12
7.3	Kulturminner og kulturmiljøer	12
7.3.1	Skjøtsel av automatisk fredete kulturminner.....	13
7.3.2	Skjøtsel av enkeltstående automatisk fredete kulturminner.....	13
7.3.3	Skjøtsel av bakkemurer	13
7.4	Friluftsliv	14
7.4.1	Vedlikehold av turstier i jordbrukslandskapet	14
7.5	Avrenning til vann	14
7.5.1	Ingen jordarbeiding om høsten	14

7.5.2	Fangvekster sådd etter høsting	15
7.5.3	Grasdekt kantsone i åker.....	15
7.6	Utslipp til luft.....	15
7.6.1	Nedlegging eller nedfelling av husdyrgjødsel.....	16
7.6.2	Spredning av husdyrgjødsel med rask nedmolding.....	16
7.6.3	Spredning av husdyrgjødsel med tilførselsslange	16

Forsidefoto: Øyslebø, Foto: Øystein Moi (Bondelaget, Agderkontoret)

1.0 Innledning

Jordbrukets miljøinnsats skal bidra til å oppfylle internasjonale klima- og miljøavtaler og mål, nasjonale miljømål og mål for landbrukspolitikken. Programperioden 2019-2022 tar utgangspunkt i Stortingsmelding Meld. St. 11 (2016-2017) Endring og utvikling – en fremtidsrettet jordbruksproduksjon.

[Nasjonalt miljøprogram 2019-2022](#) (Landbruksdirektoratet 2018) gir en samlet fremstilling av mål og virkemidler for å legge til rette for miljøarbeidet i jordbruket. De regionale miljøprogrammene bygger på nasjonalt miljøprogram.

Regionalt miljøtilskudd i Agder har flere formål:

- ivareta jordbrukets kulturlandskap
- biologisk mangfold
- kulturmiljøer og -minner
- tilgjengelighet i jordbrukslandskapet
- redusere utslipp til luft og avrenning til vann fra jordbruket

Regionalt miljøtilskudd skal bidra til å målrette miljøinnsatsen i jordbruket utover det som er mulig gjennom generelle nasjonale ordninger. Det skal fungere som «betaling» for miljøvennlige driftsformer og produksjon av miljøgoder.

2.0 Rammer og føringer

Landbruksdirektoratet har fastsatt en instruks som gjelder for Fylkesmannens utforming av regionale forskrifter. Den er bygget på Nasjonalt miljøprogram, og inneholder bl.a. forskriftsmal og kommentarer til hver enkelt tiltaksbestemmelse.

Instruksen bestemmer alle tiltak det kan søkes tilskudd for. I hver tiltaksbestemmelse er det angitt sentrale vilkår. Samtidig er det bestemt hvilke regionale tilpasninger Fylkesmannen kan og skal gjøre.

Forskriften for Regionalt miljøprogram Agder følger forskriftsmalen i instruksen fra Landbruksdirektoratet

3.0 Organisering og prosess

Selv om det er to Agderfylker har vi i de tidligere programperiodene hatt felles strategigruppe og utarbeidet tilnærmet like regionale miljøprogram. Dette miljøprogrammet blir felles da fylkene blir slått sammen til et fylke fra 01.01.2020.

Strategigruppa har bestått av:

Knut Erik Ulltveit	Aust-Agder bondelag
Tor Erik Leland	Vest-Agder bondelag
Eivind Austenå	Aust- Agder bonde- og småbrukarlag
Rune Jansen	Vest-Agder bonde- og småbrukarlag
Knut A. Austad	Aust-Agder fylkeskommune
Christian Eikeland	Vest-Agder fylkeskommune
Ann Elin Teksdal	Kristiansand kommune ¹
Solfrid Mygland	Fylkesmannen i Agder, landbruksavdelingen
Ellen Eskeland	Fylkesmannen i Agder, landbruksavdelingen

¹Strategigruppa ble midlertidig styrket med en representant fra kommunene for bedre å ivareta kommunenes arbeid med ordningen.

Miljøprogrammet 2019-2022 har blitt til gjennom et samarbeid med viktige aktører i landbruket. Det har vært møter, spørreundersøkelse og annen dialog, og det kom inn mange verdifulle bidrag til revisjonsarbeidet. Det har vært flere møter i strategigruppa i 2018-2019, og strategigruppa har vært sentral ved valg av tiltak.

Regionalt miljøprogram 2019–2022 er endelig fastsatt av Fylkesmannen i samråd med fylkeslagene til Norges Bondelag og Norsk Bonde- og småbrukarlag.

Det regionale miljøprogrammet for Agder er hjemlet i forskrift om regionale miljøtilskudd i jordbruket, Aust-Agder og Vest-Agder fylker. Årlig utarbeides det et informasjonshefte beregnet på søkergruppen, og det utarbeides også nødvendige rundskriv.

4.0 Utfordringer og mål

Miljøtema	Hovedutfordringer	Hovedmål
Kulturlandskap	<ul style="list-style-type: none"> Gjengroing av jordbruksområder Tap av kulturlandskapselementer Nedbygging av dyrka jord 	<ul style="list-style-type: none"> Bidra til å holde kulturlandskapet åpent Bidra til å ivareta særegne kulturlandskapselementer
Biologisk mangfold	<ul style="list-style-type: none"> Tap av biologisk mangfold og variasjon i jordbrukslandskapet 	<ul style="list-style-type: none"> Bevare og legge til rette for biologisk mangfold i et variert jordbrukslandskap bidra til å ivareta utvalgte og trua naturtyper i jordbruket
Kulturmiljøer og kulturminner	<ul style="list-style-type: none"> Tap av kulturminner 	<ul style="list-style-type: none"> Bidra til å bevare kulturminner og kulturmiljøer Synliggjøre spor i landskapet etter tidligere tiders jordbruksdrift og bosetting
Friluftsliv	<ul style="list-style-type: none"> Kulturlandskap kan være vanskelig tilgjengelig for allmenheten Ferdseil på dyrka jord eller andre områder der det ikke er ønskelig med ferdsel. 	<ul style="list-style-type: none"> Bidra til at jordbrukets kulturlandskap er tilgjengelig for allmenheten Bidra til å styre ferdsel til egnede områder
Avrenning til vann	<ul style="list-style-type: none"> Erosjon og avrenning av jord, næringsstoffer og plantevernmidler fra jordbruksarealer Jordpakking Redusert humusinnhold, jordstruktur og jordkvalitet 	<ul style="list-style-type: none"> Begrense erosjon og avrenning av jord, næringsstoffer og plantevernmidler fra jordbruksarealer for å bidra til god økologisk tilstand i vannforekomstene Forbedre jordkvaliteten
Utslipp til luft	<ul style="list-style-type: none"> Tap av næringsstoffer (nitrogen, metan, ammoniakk og lystgass) til luft Lavere karbonlagring i jord 	<ul style="list-style-type: none"> Gjennomføre miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel og dermed redusere tap av næringsstoffer. Mer organisk materiale i jorda

5.0 Prioritering og utvelging av områder – kulturlandskap

Verdifulle jordbrukslandskap er områder som sikrer regionens og kommunenes egenart og som har betydning for bosetting og trivsel. Det er områder der landbruket igjennom lang tid har påvirket utformingen av landskapet og som gjerne har både viktige biologiske og kulturhistoriske verdier.

Gjengroing og nedbygging av kulturlandskapet er et økende problem mange steder i Agder.

For slike verdifulle områder er det tre tilskuddsordninger: beiting av verdifulle jordbrukslandskap i innmark, slått av verdifulle jordbrukslandskap i innmark og beiting av verdifulle jordbrukslandskap i utmark.

Det er ønskelig at de kommunale SMIL-midlene blir prioritert for restaureringstiltak innenfor disse områdene.

5.1 Kriterier og prosess for utvelgelse av verdifulle jordbrukslandskap i innmark

Kommunene har tidligere valgt om lag 15 % av jordbruksarealet som verdifulle jordbrukslandskap i innmark etter oppsatte kriterier. Det betyr at kommunene har fått tildelt et maksimalt antall dekar jordbruksareal som det ved drift kan gis tilskudd til.

I denne programperioden får kommunene anledning til å justere/omprioritere sine verdifulle jordbrukslandskap. Prioritert areal må stå i forhold til tildelt arealramme fra Fylkesmannen.

Det er viktig at justeringen/omprioriteringen skjer i samarbeid med næringen og blir politisk behandlet i kommunene. For å få en faglig god prioritering og for å unngå unødige konflikter, er det viktig at de prioriterte arealene blir godt dokumentert i forhold til kriteriene, og at det blir gjennomført en god prosess lokalt. Fylkesmannen godkjenner til slutt de prioriterte områdene.

Kriterier	Kommentarer
Verdiskapning og Sysselsetting	Jordbrukslandskapet gir grunnlag for matproduksjon og annen verdiskapning. Det er viktig å opprettholde et bærekraftig produksjonsgrunnlag og verne om dyrka og dyrkbar jord. Dyrka jord som brukes til fellesbeite der det leveres melk fra felles tank, er prioritert areal.
Kulturhistoriske verdier	Verdifulle jordbrukslandskap kjennetegnes av kulturminner fra mange tidsepoker og kan fortelle om ulike livs- produksjonsforhold gjennom tidene.
Biologiske verdier (mangfold)	Ulike produksjonsmåter og ulike produksjoner har skapt livsrom for ulike arter som kan være sårbare for endringer. Det er en utfordring for moderne landbruk å ta hensyn til biologisk mangfold.
Små arealer med lang kantlinje/dårlig arrondert	Dette er marginale arealer som er vanskelig å drive rasjonelt og som dermed er utsatt for gjengroing. Dette kan være arealer som har et stort biologisk mangfold.
Det tettstedsnære /bynære jordbruk	Dette er arealer som ofte har både stor verdi både som produksjonslandskap, som eksponert kulturlandskap og som kan være utsatt for nedbyggingspress. Aktiv landbruksdrift er viktig for å ivareta jordvernet.
Helhetlige prosjekter	Dette er områder som har en naturlig romlig avgrensning som gir en god visuell opplevelse av estetikk og landskapsbilde og som har et mangfold av kulturlandskapselementer.
Status i kommuneplan	Landbruk- natur- og friluftsområder

5.2 Utvelgelse av verdifulle jordbrukslandskap i utmark

Prioriterte utmarksområder er først og fremst alle veiløse øyer i skjærgården og i innlandsvann.

Det er også enkelte prioriterte verneområder og fastlandsområder. Dette er verdifulle områder som står i fare for å gro igjen på grunn av manglende skjøtsel.

Kommunene får i løpet av programperioden anledning til å ta bort fastlandsområder fra ordningen, og det blir anledning til begrenset omprioritering av verneområder. Det blir ikke anledning til å velge nye fastlandsområder. Fylkesmannen godkjenner til slutt de prioriterte områdene.

6.0 Prioritering av områder – forurensning

NIBIOs arealbarometer for Aust-Agder 2017 viser at 88,6 % av jordbruksarealet i drift er innmarksbeite og øvrig grovfôrproduksjon. 10,6 % av jordbruksareal i drift i fylket benyttes til korn-, potet- og grønnsaksproduksjon. Tilsvarende tall for Vest-Agder er 96,6 % innmarksbeite og øvrig grovfôrproduksjon på areal i drift, mens 3,2 % av arealet benyttes til korn-, potet og grønnsaksproduksjon.

Grovfôrproduksjon med husdyr er den dominerende driftsform i hele Agder og de forurensingstiltakene som er valgt under miljøtema «avrenning til vann» i Agder er aktuelle tiltak ved korn-, potet- og grønnsaksproduksjon. I følge Landbruksdirektoratet må vi velge områder som er prioritert for kunne å motta høyere satser for forurensingstiltakene.

Vi har få forurensingstiltak i vårt regionale miljøprogram og relativt lite av de aktuelle produksjonene på Agder, og vi ønsker derfor at mest mulig av Agder skal være prioritert område.

Vannforskriften har mål om god vannkvalitet i vassdrag. Prioritering av områder i Agder tar utgangspunkt i vannområder der deler av vassdragene er påvirket av landbruksaktivitet. I tillegg har vi ved prioritering av områder tatt hensyn til at det er større produksjon av korn, potet og grønnsaker i Aust-Agder og i østlige og midtre deler av Vest-Agder.

«Prioriterte områder» er vannområdene Lygna, Mandal-Audna, Otra, Tovdal, Nidelva og Gjerstad-Vegår. «Andre områder» er vannområdet Sira-Kvina.

7.0 Regionale miljøtiltak i Agder

Vi har valgt følgende 20 tiltak fra den nasjonale forskriftsmenyen:

Miljøtema	Områder	Paragraf	Tiltak	Tiltaksklasse
Kulturlandskap	¹ Prioriterte kulturlandskapsområder	§ 4	Drift av bratt areal	Helling 1:5 og 1:3
		§ 5	Drift av beitelag	Storfe/hest, småfe
		§ 6	Beiting av verdifulle jordbrukslandskap i innmark ¹	
		§ 7	Beiting av verdifulle jordbrukslandskap i utmark ¹	Storfe/hest, småfe
		§ 8	Slått av verdifulle jordbrukslandskap	
Biologisk mangfold		§ 9	Slått av slåttemyr og slåttemark	Svært viktig, viktig, lokalt viktig
		§ 10	Beiting av kystlynghei	Svært viktig, viktig og lokalt viktig
		§ 11	Brenning av kystlynghei	
		§ 12	Skjøtsel av trua naturtyper	Beiting
		§ 13	Skjøtsel av styvingstrær	
Kulturminner og kulturmiljøer		§ 14	Skjøtsel av automatisk fredete kulturminner (buveier)	Beiting, slått
		§ 15	Skjøtsel av enkeltstående automatisk fredete kulturminner (gravminner)	Beiting, slått
		§ 16	Skjøtsel av bakkemurer	Bakkemurer
Friluftsliv		§ 17	Vedlikehold av turstier i jordbrukslandskapet	Lav tilrettelegging
Avrenning til vann	² Prioriterte områder (vannområder)	§ 18	Ingen jordarbeiding om høsten ²	Erosjonsklasse 1-4
		§ 19	Fangvekster sådd etter høsting ²	
		§ 20	Grasdekt kantsone i åker ²	Korn, potet/grønnsaker
Utslipp til luft		§ 21	Nedfelling eller nedlegging av husdyrgjødsel	
		§ 22	Spredning av husdyrgjødsel med rask nedmolding	
		§ 23	Spredning av husdyrgjødsel med tilførselsslange	

7.1 Kulturlandskap

Formålet med tiltakene under kulturlandskap er å ivareta jordbrukets kulturlandskap utover det en oppnår gjennom de nasjonale ordningene. Drift av bratt areal og drift av beitelag skal bidra til å opprettholde tradisjonell drift, mens beiting og slått av verdifulle jordbrukslandskap skal bidra til å ivareta mer spesielle kulturlandskapsverdier.

7.1.1 Drift av bratt areal

Formålet med tilskuddet er å stimulere til drift av bratte arealer for å holde arealene i hevd og ivareta et åpent kulturlandskap.

Tilskuddet gis til fulldyrka og overflatedyrka areal som har ei helling på 1:5 eller brattere. Bestemmelsen krever at det er drift på arealet slik som slått, høsting av korn eller andre vekster. Tilskuddet kan også gis til beiting av slike arealer der beiting er det mest aktuelle tiltaket for å skjøtte arealene. Bestemmelsen krever at arealet blir skjøttet ved gjødsling, fjerning av ugras eller på annen måte. Beiting alene vil derfor ikke gi tilskudd.

Tilskuddet kan også gis til innmarksbeite som har ei helling på 1:5 eller brattere. Bestemmelsen krever at arealet blir skjøttet ved gjødsling, fjerning av ugras eller på annen måte. Beiting alene vil derfor ikke gi tilskudd.

Tilskuddet blir gitt fra første dekar og gjelder i hele Agder.

Tiltaksklasser: overflatedyrka og fulldyrka 1:3, overflatedyrka og fulldyrka 1:5, innmarksbeite 1:3, innmarksbeite 1:5.

Tilskuddet utmåles per dekar.

7.1.2 Drift av beitelag

Formålet med tilskuddet er å stimulere til samarbeid om beiting med sikte på god utnyttelse av beiteressurser i utmark og effektivt tilsyn med minst mulig tap av dyr. Slikt samarbeid kan gjelde tilsyn, sanking og ettersyn og vedlikehold av gjerder og installasjoner.

Beitelaget må minst ha to aktive medlemmer og 150 sau/lam/geit/geit eller 50 storfe/hest. Laget skal organisere et effektivt og forsvarlig tilsyn av dyr i lagets område.

Tilskuddet utmåles per dyr sluppet på utmarksbeite.

Tiltaksklasser: Storfe/hest, småfe.

7.1.3 Beiting av verdifulle jordbrukslandskap i innmark

Formålet med tilskuddet er å stimulere til beiting av verdifulle jordbruksarealer for å holde arealene i hevd samt å bevare et jordbrukspreget og åpent landskap.

Det kan gis tilskudd for fulldyrka- og overflatedyrka arealer samt innmarksbeite der beiting er det mest aktuelle tiltaket for å skjøtte arealene og holde vedlikeholde kulturlandskapskvalitetene.

Tilskuddet er begrenset til 0,5 dekar per sau/lam/geit/kje, 3 dekar per øvrige storfe/hest/hjort og 5 dekar per melkeku/ammeku.

Beitetiden må minst være 8 uker fra 1. mai til 15. oktober.

Tilskuddet gjelder i prioriterte områder i alle kommunene. I kommunene Evje og Hornnes, Iveland, Tvedestrand, Hægebostad, Flekkefjord, Lyngdal og Songdalen er arealkategorien innmarksbeite i AR5 valgt som prioritert område. I Tvedestrand er det i tillegg prioritert kartfestede områder. I de øvrige kommunene er de prioriterte områdene kartfestet.

Alle kartfestede områder og supplerende tekst er vedlagt forskriften.

Tilskuddet utmåles per dekar.

Melås i Gjerstad, foto: Knut Erik Ulltveit

7.1.4 Beiting av verdifulle jordbrukslandskap i utmark

Formålet med tilskuddet er å stimulere til beiting i verdifulle jordbrukslandskap for å holde arealene i hevd samt å bevare et jordbrukspreget og åpent landskap. Beiting kan også ivareta kulturbetinget naturmangfold i utmark.

Tilskuddet gjelder beiting i prioriterte utmarksområder som er alle veiløse øyer i skjærgården og i innlandsvann. Tilskuddet gjelder også i følgende kartfestede fastlandsområder: Uppstad i Valle kommune, Jølleheia, Rudjordheia, Ramneheia, Ramsåsen-Indreheia og Varnes-Vigan i Farsund kommune og deler av Lindesneshalvhøya og Tjøm i Lindesnes kommune. De kartfestede områdene er vedlagt forskriften.

Tilskuddet gjelder i tillegg følgende verneområder: Lunde naturreservat i Gjerstad kommune, Skarsdalen naturreservat og Ruakerkilen naturreservat i Grimstad kommune, Randvik naturreservat i Risør kommune, Årdalen naturreservat i Bygland og Åmli kommuner, Steinodden plante- og fuglefredningsområde, Nesheimvann naturreservat og Hamnehagen verneområde i Farsund kommune og Flekkefjord landskapsvernområde i Flekkefjord kommune.

Områdene er kartfestet og er vedlagt forskriften.

Tiltaksklasser: storfe/hest, småfe

Tilskuddet utmåles per dyr.

7.1.5 Slått av verdifulle jordbrukslandskap

Formålet med tilskuddet er å stimulere til å holde verdifulle jordbruksområder i hevd og hindre gjengroing.

Tilskuddet gjelder slått av fulldyrka og overflatedyrka arealer i prioriterte områder i alle kommunene med unntak av Evje og Hornnes kommune, Iveland kommune, Lyngdal kommune, Hægebostad kommune og Flekkefjord kommune.

Områdene er kartfestet og er vedlagt forskriften.

Tilskuddet utmåles per dekar.

7.2 Biologisk mangfold

Formålet med tiltakene under biologisk mangfold er å ivareta utvalgte og trua naturtyper og biologisk verdifulle arealer i jordbruket.

Prinsippene i naturmangfoldloven §§ 8-12 gjelder ved enhver utøvelse av offentlig myndighet som kan berøre naturmangfoldet, herunder tildeling av tilskudd, jf. § 7.

7.2.1 Slått av slåttemyr og slåttemark

Formålet med tilskuddet er å stimulere til slått av de utvalgte naturtypene slåttemyr og slåttemark for å ivareta eller forbedre naturtypen.

Tiltaket gjelder arealer som er kartlagt i Naturbasen og definert som utvalgt naturtype slåttemyr og slåttemark.

Slåtten skal være gjennomført på en slik måte at naturtypens egenart og artsmangfoldet ivaretas eller forbedres.

Arealet det gis tilskudd for skal ikke være gjødslet, jordarbeidet eller sprøytet med plantevernmidler. Fylkesmannen er ansvarlig for at skjøtselsråd er tilgjengelig for søkeren.

Tiltaksklasse: Svært viktig, viktig og lokalt viktig

Tilskuddet utmåles per dekar.

7.2.2 Beiting av kystlynghei

Formålet med tilskuddet er å stimulere til at naturtypen kystlynghei blir ivaretatt eller forbedret gjennom beiting.

Tiltaket gjelder arealer som er kartlagt i Naturbasen og definert som utvalgt naturtype kystlynghei.

Arealet det gis tilskudd for skal ikke være gjødslet, jordarbeidet eller sprøytet med plantevernmidler. Fylkesmannen er ansvarlig for at skjøtselsråd er tilgjengelig for søkeren.

Det er krav om minst tre måneders vinterbeiting.

Tiltaksklasse: Svært viktig, viktig, lokalt viktig.

Tilskuddet utmåles per dekar.

7.2.3 Brenning av kystlynghei

Formålet med tilskuddet er å stimulere til at områder med kystlynghei blir brent slik at naturtypen blir ivaretatt eller forbedret.

Lyngbrenning er nødvendig for å få en foryngelse av røsslyngen slik at kvaliteten på lyngbeitene opprettholdes samt å hindre oppslag av busker og trær som beitedyrekene ikke har holdt nede.

Tilskuddet kan kun gis som et tilleggstilskudd for beiting av kystlynghei.

Brenningen må varsles på forhånd til brannvesenet, og må foregå vinterstid når jorda er frossen eller fuktig.

Tilskuddet utbetales det året brenningen faktisk gjennomføres.

Tilskuddet utmåles per dekar.

7.2.4 Skjøtsel av trua naturtyper

Formålet med tilskuddet er å stimulere til beiting av de kulturbetingede naturtypene naturbeitemark og hagemark. Dette er arealer med særlig verdi for plante- og dyrelivet som er opparbeidet gjennom tidligere tiders jordbruksdrift og som er avhengig av skjøtsel for å bli ivaretatt.

Det er et krav at arealene skal være registrert i Naturbasen.

Beitingen må gjennomføres slik at det biologiske mangfoldet i naturtypene blir ivaretatt eller forbedret.

Arealet det gis tilskudd for skal ikke være gjødslet, jordarbeidet eller sprøytet med plantevernmidler. Fylkesmannen er ansvarlig for at skjøtselsråd er tilgjengelig for søkeren.

Tiltaksklasse: beiting.

Tilskuddet utmåles per dekar.

7.2.5 Skjøtsel av styvingstrær

Formålet med tilskuddet er at styvingstrær som er viktige for biologisk mangfold og som er del av jordbrukets kulturlandskap blir skjøttet og ivaretatt.

Med styving menes beskjæring av nye skudd på gamle styvingstrær. Det kan også gis tilskudd for styving av nyere trær når disse inngår i et miljø av eldre styvingstrær. Etablering av nye trær kan bare skje dersom det erstatter eldre styvingstrær som dør. Styvingen skal gjennomføres på en skånsom måte slik at trærnes særpreg og biologiske mangfold blir ivaretatt.

Fylkesmannen er ansvarlig for at skjøtselsråd er tilgjengelig for søkeren.

Tilskuddet utbetales kun det året styvingen gjennomføres.

Tilskuddet utmåles per tre.

7.3 Kulturminner og kulturmiljøer

Formålet med tiltak under kulturminner og kulturmiljøer er å holde synlig spor i landskapet etter tidligere tiders jordbruksdrift og bosetting, slik som gravminner, buveier og bakkemurer.

7.3.1 Skjøtsel av automatisk fredete kulturminner

Formålet med tilskuddet er å stimulere til skjøtsel av automatisk fredete kulturminner, for å holde de synlige i jordbrukets kulturlandskap.

Alle faste kulturminner fra før år 1537 er automatisk fredet etter kulturminneloven. Tilskuddet gjelder kun buveier som grenser til jordbruksareal.

Buveiene skal være registrert i kulturminnebasen Askeladden.

Buveiene skal grense til eller ligge på jordbruksarealer. Med «grense til» menes at buveien ligger slik til at det er en naturlig del av jordbrukslandskapet som skjøttes.

Tiltaket innebærer skjøtsel av buveier i form av slått/manuell skjøtsel eller beiting. Buveien skal ha steingard på den ene eller begge sider som skal vedlikeholdes. Skjøtselen skal ikke skade kulturminnet.

Fylkesmannen er ansvarlig for at det foreligger nødvendige skjøtelsråd som er tilgjengelig for søkerne.

Tiltaksklasser: beiting, slått

Tilskuddet utmåles per dekar.

7.3.2 Skjøtsel av enkeltstående automatisk fredete kulturminner

Formålet med tilskuddet er å stimulere til skjøtsel av enkeltstående automatisk fredete kulturminner, for å holde de synlige i jordbrukets kulturlandskap.

Alle faste kulturminner fra før år 1537 er automatisk fredet etter kulturminneloven. Tilskuddet gjelder kun gravminner som grenser til jordbruksareal.

Gravminnene skal være registrert i kulturminnebasen Askeladden.

Gravminnene skal grense til eller ligge på jordbruksarealer. Med «grense til» menes at gravminnet ligger slik til at det er en naturlig del av jordbrukslandskapet som skjøttes.

Tiltaket innebærer skjøtsel av gravminner i form av slått/manuell skjøtsel eller beiting. Skjøtselen skal ikke skade gravminnene.

Fylkesmannen er ansvarlig for at det foreligger nødvendige skjøtelsråd som er tilgjengelig for søkerne.

Tiltaksklasser: beiting, slått

Tilskuddet utmåles per stykk.

7.3.3 Skjøtsel av bakkemurer

Formålet med tilskuddet er å stimulere til skjøtsel av bakkemurer for at de skal holdes vedlike og være synlige i kulturlandskapet.

Skjøtselen kan være slått, beiting eller rydding av vegetasjon rundt bakkemuren, samt vedlikehold og mindre reparasjoner. Skjøtselen skal ikke skade bakkemuren.

Bakkemuren skal grense til eller ligge på jordbruksarealer. Med «grense til» menes at bakkemuren ligger slik til at det er en naturlig del av jordbrukslandskapet som skjøttes.

Fylkesmannen er ansvarlig for at det foreligger nødvendige skjøtelsråd.

Tiltaksklasse: bakkemurer

Tilskuddet utmåles per meter.

7.4 Friluftsliv

Formålet med tilskudd under friluftsliv er å ivareta allmenhetens tilgang og å bidra til å opprettholde en «grønn infrastruktur» i jordbrukets kulturlandskap.

7.4.1 Vedlikehold av turstier i jordbrukslandskapet

Formålet med tilskuddet er å holde turstier i jordbruksområder åpne og tilgjengelige.

Tilskuddet gis til turstier som grenser til eller ligger på jordbruksarealer. Med jordbruksarealer menes fulldyrka jord, overflatedyrka jord eller innmarksbeite. Tilskuddet gis kun til strekningen av stien som går over jordbruksarealer.

Det skal være samarbeidsavtale for tilrettelagt ferdsel på minimum 5 år mellom grunneiere, når det er nødvendig for å få sammenhengende turstinnett. Turstien skal tegnes inn på kart og det skal foreligge plan for tiltak og vedlikehold.

Med vedlikehold menes å holde vegetasjonen nede og stien åpen og tilgjengelig. Stien skal være godt merket og eventuelt skiltet i terrenget. Adkomst, porter, gjerdeklyv og annen tilrettelegging skal vedlikeholdes ved behov.

Tiltaksklasse: lav tilrettelegging

Tilskuddet utmåles per meter.

7.5 Avrenning til vann

Formålet med tilskuddene under avrenning til vann er å redusere avrenning av næringsstoffer og partikler til vassdrag og kyst. Tiltakene er viktige for å bidra til at målene etter vannforskriften nås.

Fylkesmannen har valgt ut og definert «prioriterte områder» som er prioritert for å kunne motta høyere satser for avrenningstiltak, jf. kap 5.0. Søkere i «andre områder» kan også motta tilskudd, men det vil ikke være samme behov for høy tiltaksgjennomføring i disse områdene ut i fra blant annet tilstanden i vannforekomstene.

Inndelingen «prioriterte områder» og «andre områder» gjelder for alle tiltakene under «avrenning til vann». «Prioriterte områder» er vannområdene Lygna, Mandal-Audna, Otra, Tovdal, Nidelva og Gjerstad-Vegår. «Andre områder» er vannområdet Sira-Kvina.

7.5.1 Ingen jordarbeiding om høsten

Formålet med tilskuddet er å stimulere til at åkerarealer ikke blir jordarbeidet om høsten, etter siste høsting.

Plantedekket som blir stående igjen (stubb) til 1. mars, beskytter mot erosjon i vinterhalvåret. Dette er et viktig tiltak for å hindre jordtap og avrenning av næringsstoffer. Det gis ikke miljøtilskudd for arealer med grasgjenlegg. Eng og radkulturer omfattes ikke av ordningen. Tilskuddet gjelder kun arealer med korn, oljevekster, belgvekster, frøeng siste høstingsår, grønngjødsling og grønngjødsling.

Det er ingen bestemmelser om sprøyting og det er f.eks. tillatt å sprøyte mot kveke om høsten.

Tilskuddet kan gis til arealer i alle erosjonsrisikoklasser innenfor «prioriterte områder» og eventuelt «andre områder». I tillegg vil foretak være berettiget tilskudd dersom tiltak bli gjennomført på arealer som ikke er erosjonsklassifisert. Store deler av jordbruksarealet i Agder er ikke jordsmonnskartlagt, og mangler dermed også klassifisering av erosjonsrisiko.

Tiltaksklasser: erosjonsklasse 1-4

Tilskuddet utmåles per dekar.

7.5.2 Fangvekster sådd etter høsting

Formålet med tilskuddet er å stimulere til bruk av fangvekster for å beskytte jordoverflaten mot avrenning av jord og næringsstoffer, samt å binde overskudd av fosfor og nitrogen i vekstene.

Tiltaket innebærer såing av fangvekst straks etter høsting av tidligkulturer av grønnsaker, poteter eller rotvekster. Arealet skal ikke sprøytes med plantevernmidler og ikke gjødsles etter høsting av hovedveksten. Det kan tillates sprøyting i vekstsesongen mot floghavre, hønsehirse og svartstøtvier. Fangveksten skal ikke være hovedvekst året etter at den er sådd.

Fangvekster gir bedre beskyttelse mot tap av jord og næringsstoffer enn åpen åker etter høsting av grønnsaker, poteter og rotvekster. I tillegg kan fangvekstene ta opp overskudd av næringsstoffer fra arealet. Dette forutsetter imidlertid at vekstene er godt etablert om høsten. Med «godt etablert» menes der plantene har utviklet god rotstruktur og er godt synlige over jorda med et jevnt og tett plantedekke.

Med fangvekster (sådd etter høsting) menes her vekster som vokser raskt etter såing og som etablerer seg godt før vinteren med røtter som armerer jorda og som kan ta opp næringsstoffer fra dypere lag. Det bør ikke sås belgvekster i ren bestand.

Arealet skal ikke jordarbeides før 15. februar året etter søknadsåret.

Tilskuddet utmåles per dekar.

7.5.3 Grasdekt kantsone i åker

Formålet med tilskuddet er å stimulere til etablering av flerårig grasdekke på åkerareal langs kanten mot vassdrag på arealer som er utsatt for erosjon og næringsstoffavrenning.

For å hindre forurensning av vann, er det ikke tillatt med gjødsling eller sprøyting. Det er også satt krav om slått, beiting eller pussing. Det er en fordel om grasdekket fjernes for å holde tilbake næringsstoffene. Mange foretak vil ikke ha utstyr for høsting og det tillates derfor at arealet pusses.

Sonen skal ha minimum bredde på åtte meter målt fra vassdragets normalvannstand. Dette inkluderer sonen på to meter som er satt som et vilkår etter forskrift om produksjonstilskudd og avløsertilskudd i jordbruket. Minimum seks meter av sonen må være etablert på fulldyrka eller overflatedyrka areal.

Tiltaksklasser: korn, potet/grønnsaker

Tilskuddet utmåles per meter.

7.6 Utslipp til luft

Formålet med tilskuddene under utslipp til luft er å stimulere til gjødslingsmetoder som gir redusert utslipp av ammoniakk og lystgass.

7.6.1 Nedlegging eller nedfelling av husdyrgjødsel

Formålet med tilskuddet er å stimulere til at husdyrgjødsel og biorest blir lagt rett ned på jorda (nedlegging) eller blandet direkte i jordsmonnet (nedfelling) i stedet for tradisjonell breispredning med gjødselkanon eller lignende.

Nedlegging og nedfelling motvirker tap av ammoniakk til lufta og er også gunstig med hensyn til vannmiljø. Foretaket skal ha gjødslingsplan og skiftenoteringer som viser sprededato og gjødselmengde spredd per dekar.

Det skal minimum spres 5 kg total-Nitrogen i husdyrgjødsel per dekar. Husdyrgjødsel og biorest som er spredd ved nedlegging i åpen åker må moldes ned innen to timer.

Arealet skal høstes ved slått eller beiting etter spredning. Siste frist for spredning er 1. september.

Tilskuddet utmåles per dekar.

7.6.2 Spredning av husdyrgjødsel med rask nedmolding

Formålet med tilskuddet er å stimulere til at husdyrgjødsel og biorest blir blandet inn i jordsmonnet raskt etter spredning.

Dette bidrar til å redusere tap til luft (ammoniakk) fra gjødsla, og gi større næringsverdi for plantene. Foretaket skal ha gjødslingsplan og skiftenoteringer som viser sprededato, gjødselmengde spredd per dekar og tidspunkt for nedmolding.

Det skal minimum spres 5 kg total-Nitrogen i husdyrgjødsel per dekar. Husdyrgjødsel og biorest må moldes ned med harving eller plying innen to timer etter overflatespredning.

Arealet skal høstes ved slått eller beiting etter spredning. Siste frist for spredning er 1. september.

Tilskuddet utmåles per dekar.

7.6.3 Spredning av husdyrgjødsel med tilførselsslange

Formålet med tilskuddet er å stimulere til bruk av tilførselsslager for spredning av husdyrgjødsel og biorest for å redusere jordpakking.

Redusert jordpakking kan gi bedre avlinger på grunn av god jordstruktur for planterøttene og lavere lystgasstap på grunn av bedre infiltrasjon av vann. Tiltaket skal kun gis som et tillegg til de andre gjødselstiltakene.

Foretaket må kunne dokumentere bruk av tilførselsslange.

Tilskuddet utmåles per dekar.